

Zondag 2 december 2018, 1^e zondag van Advent, Pauluskerk, 10.30 uur

Naam die geen naam is
jij leve hoog -
dit huis zij vol van jouw stem
onze ziel zij vol van jouw stem
ons lichaam licht van jouw licht
jouw naam de weg die wij gaan.

Klok stilgezet. Deur van gedachten
achter mij dicht.
Over de afgrond daalt een zingende brug.
Ontraatseld keer ik
naar de zachtste plek in mijn geheugen
terug: jouw naam.

Drager van de onnoembare namen,
eeuwige, ene, eerste en laatste,
liefde, kenner van harten,
hoorder van onhoorbaar huilen,
ziener van onafzienbaar lijden
alwetende, alles meelevende.

Zend uw Geest en wij worden herschapen.
Geef deze aarde een nieuw gezicht.
Wees hier aanwezig, roepen wij U. Amen.

(Huub Oosterhuis)

lezing Oude Testament: Jesaja 45: 8 - 13

lezing Nieuwe Testament: Lucas 1: 26 - 38

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van onze Heer Jezus Christus,

De kunst van het verwachten. Daarover vanmorgen, op deze eerste zondag van Advent. Dus niet van wachten, maar van *vé*rachten. Het lijkt er veel op, dat wij, individueel en samen, niet meer zoveel op hebben met dat verwachten. Verwachten is ons te soft, te wiebel, te onzeker. Wij zijn die kunst verleerd. Omdat we bij verwachten op iets moeten hopen, iets, waarvan we nog maar moeten zien of het ook daadwerkelijk zal gebeuren. En daar houden we niet zo van in onze tijd. Wij hebben liever grip op de dingen. Wij houden van zekerheid, van resultaat. Leveren, concreet, tastbaar, voorstelbaar en voorspelbaar, dat willen we. Of het nu gaat om dingen, om

onzelf als mensen of onze gezondheid. Als je ziek naar het ziekenhuis gaat, wil je horen: wij gaan u genezen en wel nu direct. Niet, dat gaat niet meer, het spijt ons.

Vorige week vrijdag was ik samen met twee bezoeksters van de Pauluskerk op een conferentie georganiseerd door het Christelijk Sociaal Congres en de FNV. Titel: "Een menswaardige samenleving zonder armoede". Wij drieën deden daar het verhaal van de armoede in Nederland, speciaal in Rotterdam. Ik het verhaal van "Warm Rotterdam". De beide dames hun persoonlijke verhaal over wat leven in armoede betekent en met jou en met je kinderen doet. Zij vertelden ook hoe zij weer uit die armoede waren geklommen. Hoeveel jaren dat duurde, hoeveel schaamte, moeite en doorzettingsvermogen dat kostte. Hoe onvoorstelbaar veel belemmeringen zij al die jaren hadden moeten overwinnen tijdens hun moeizame weg omhoog. Zo betekent recht hebben op een uitkering nog niet, dat je die ook krijgt, zelfs als je kinderen hebt. Er zitten vaak maanden tussen aanvraag en het geld op je rekening. Het kan ook betekenen, dat je recht hebt op huurtoeslag, maar die toch niet krijgt. Je hebt immers geen inkomen, als je geen uitkering ontvangt ! Hebt u h'm, de logica !? Het was voor mij het zoveelste voorbeeld ervan hoe onze samenleving is gaan kijken, denken en werken, de afgelopen dertig jaar. Steeds meer zijn wij in de ban geraakt van een tweetal basisideeën over grip op de dingen en de mensen, die overal in doorwerken en een enorme en vaak desastreuze invloed hebben op het leven van de mensen om ons heen, vooral de kwetsbare. Het eerste is het idee van de maakbaarheid. Processen, dingen en mensen zijn als machines, ze zijn maakbaar, geloven wij. Maakbaarheid maak je via allerlei methoden van beheersing, management, regels en procedures. Of het nu gaat om sociale zekerheid of om de zorg. Het tweede is het idee van de meritocratie. Jouw betekenis als mens is vooral afhankelijk van je verdiensten en prestaties, vooral economisch. Je merites. Als je diploma's hebt of economische of publicitaire waarde, dan stel iets voor. Anders niet. In zo'n klimaat komt algauw ook altijd het idee van "zelfredzaamheid" boven drijven. Dat wordt zolangzamerhand bij bijna alles en iedereen toegepast. Wie zich in deze samenleving niet zelf kan redden, heeft dat ook aan zichzelf te danken. Jammer, dan zoek je het ook zelf maar uit. Het is wat talloze van de bezoekers van de Pauluskerk overkomt. Eigenlijk een groot deel van de hele bevolking van Rotterdam. Zo ook onze twee bezoeksters van de Pauluskerk. Op twee manieren werden zij jarenlang buitengesloten van meedoen en erbij horen, ondanks al hun inspanningen. Om elke vorm van misbruik van sociale voorzieningen uit te sluiten - maakbaarheid - hebben we een systeem gemaakt, dat ook mensen die meer dan recht en noodzaak tot hulp hebben buitensluit. En

tegelijk lopen we ook niet zo heel hard voor hen. Want, ja, dan had u maar voor uzelf moeten zorgen. Zelfredzaamheid, hoor, mevrouwetje. Alsof onze samenleving uit perfecte, altijd presterende machine-mensen bestaat. Alsof ons niet van alles en nog wat kan overkomen, dat ons leven doet wankelen. Je raakt een geliefde kwijt, je wordt ontslagen, je krijgt geen vaste baan, je wordt ziek. Er kan ons van alles gebeuren, dat wij niet in de hand hebben. Zo leidt ons geloof in de mogelijkheid van een vaste greep op de dingen en op elkaar, in maakbaarheid, in de wereld als een machine, in zelfredzaamheid, dus uiteindelijk tot uitsluiting van mensen. En dus tot minder samenleving, in plaats van meer.

Tegen die achtergrond klinken de teksten van vanmorgen, die beide gaan over iets, dat er nog niet is, maar wel kan komen. De tekst uit Lucas, waarin de engel aankondigt: "Zie, jij zult ontvangen in je buik en jij zult baren een zoon en zult roepen zijn naam "Jezus", Jahwe bevrijdt". En de tekst uit Jesaja, waarin de profeet zegt: "Ik ben het die Cyrus laat komen in gerechtigheid, steeds opnieuw baan ik voor hem de weg. Hij zal herbouwen mijn stad". Die twee teksten gaan over twee totaal verschillende situaties, maar in een ding zijn ze gelijk. Zij gaan beide over de toekomst. Een toekomst die er nog niet is, maar wel kan komen. Hoewel wij mensen er een hard hoofd in hebben. Maria's eerste reactie is: "Maar hoe zal dat gaan, omdat ik met geen man gemeenschap heb?" Onmogelijk. En in Jesaja wordt Cyrus, een Pers nota bene, aangekondigd als degene die wat Jahwe betreft Jeruzalem zal gaan herbouwen, al seen sort Messias. God, of in ieder geval Jesaja, is hier even behoorlijk de weg kwijt. Kan niet, mag niet, onmogelijk. Zo hebben ongetwijfeld veel van de Joden daar in ballingschap gereageerd op Jesaja's profctie. Je kan me wat. En ik denk wij net zo. Als iemand ons zou verkondigen, dat in het doen en laten van president Trump wellicht iets goeds zou zitten. Kan niet. Als iemand zou beweren, dat in de Brexit misschien toch iets zit dat de Britten en Europa verder kan helpen. Kan niet. Als iemand zou geloven, dat de gele hesjes in Parijs en Brussel weleens het begin zouden kunnen zijn van een nieuw sociaal fundament onder onze samenlevingen. Onmogelijk. Zoiets moet je je voorstellen bij wat die twee bijbelteksten ons proberen over te brengen over een andere manier van kijken, denken en doen naar en in de werkelijkheid om ons heen. Juist in situaties, waarvan je denkt, dit is toch hopeloos, hoe komen we hier uit, de boel zit muur- en muurvast. Zoals nu zo vaak, klimaat, steeds meer autoritaire leiders aan de macht. De teksten zijn oefeningen in de kunst van het verwachten. Ze proberen ons te helpen bij het aanleren van een oude, in onze samenleving vergeten en onderschatte kunst. De kunst van het

verwachten, van actief verwachten. En dus van het verwachtend kijken, zoeken, speuren in onze weerbarstige werkelijkheid met zijn haast onaantastbare status quo van macht bij de rijken en onmacht bij de armen naar mogelijkheden, aangrijpingspunten, lichtpunten voor anders, voor toekomst voor heel de aarde en al haar bewoners. Advent betekent: Hij komt, het komt, het kan gaan gebeuren, ook al denk jij, dat het niet kan. Voor wie kijkt als God is niets onmogelijk. Hoe ? Daarover twee dingen vanmorgen.

Eén. "Maria sprak: "Hoe zal dat gaan ? -, omdat ik met geen man gemeenschap heb. De engel antwoordde haar en sprak: "Heilige Geest zal over jou komen, kracht van de Allerhoogste zal jou overschaduw. Daarom ook zal deze verwekte heilig worden genoemd en zoon van God". Van deze tekst is door de eeuwen heen van alles en nog wat gemaakt. Men heeft wat afgefabriekt. Vooral, omdat men gevangen zat in een letterlijke, feitelijke interpretatie van wat daar in beelden wordt gezegd en bedoeld. Tot en met een leer van de maagdelijke geboorte - en dus niet die van de onbevleete ontvangenis, die gaat over Maria zelf - en het opnemen ervan in allerlei geloofsbelijdenissen, tot en met die van de PKN. Het is zo ongelofelijk jammer, dat men lang niet de parallellen zag tussen het verhaal van Lucas en al die andere verhalen in het Oude Testament, waaruit Lucas put en die allemaal vertellen over vrouwen die "onvruchtbaar" zijn - mannen konden niet onvruchtbaar zijn - en de geboorte, toch, van een nieuw kind: Sara, Rebecca, Rachel, Hanna. Steeds weer hetzelfde verhaal. En steeds weer die wonderlijke nadruk op het komen van iets nieuws, van iets dat menselijk gesproken niet kan, van leven op z'n nieuws. Niet via de maakbaarheid, niet via de zelfredzaamheid, niet door toedoen van de mensen. Maar iets van een andere orde, gegeven, niet gemaakt, komend van een andere kant. Net zoals vanmorgen, waarin ook de nadruk ligt op iets nieuws dat komen gaat. Zie je het al ? Iets van een andere orde, van een heilig soort, uit een kracht waarvan ten diepste heel ons leven is doordrongen: "Want bij God zal niets onmogelijk zijn, geen woord". Wonderlijke, krachtige, intrigerende tekst. O zo "to the point", juist vandaag de dag, juist in een wereld, die bol staat van het geloof in maakbaarheid en zelfredzaamheid. "Vrees niet, Maria, want jij hebt genade gevonden bij God". Genade, dat betekent in de allereerste plaats zoiets als "goed voor iemand zijn". Genade heeft fundamenteel te maken met geven. Niet met maken of met jezelf redden. Lucas noemt Maria "begenadigde", omdat zij in staat is, niet tot maakbaarheid, maar tot de kunst van het verwachten. Dwars door een weerbarstige werkelijkheid heen - "omdat ik met geen man gemeenschap heb" - houdt Maria zicht,

heeft zij oog voor wat mogelijk is in haar leven en op aarde van een andere kant, van wat er op je afkomt. Lucas noemt Maria "begenadigde", omdat zij gelooft in dat wonderlijke programma voor de verandering van aarde en samenleving, ook nu: "Bij God zal niets onmogelijk zijn, geen woord". Lucas noemt Maria "begenadigde", omdat zij dat goddelijke programma "niets is onmogelijk" tot het hare maakt, dwars door alles wat zich aan haar als onmogelijk of ondenkbaar voordoet heen.

Twee. "Bij God zal niets onmogelijk zijn, geen woord". Hoe vaak heb ik niet geworsteld met dat zinnetje uit Lucas. Zo van, ja, bij God, OK, daar is niets onmogelijk. Daar kan ik me nog iets bij voorstellen. Maar hier op aarde: niets onmogelijk? Daar is zo ongeveer alles onmogelijk, als je tenmiste werkelijk zoekt naar recht en gerechtigheid voor allen. De rooms-katholieke theoloog Erik Borgman schreef kort geleden een boek, dat heet: "Leven van wat komt". Leven van wat op je af komt. Borgman pleit met hartstocht voor een fundamentele verandering van onze kijk op de dingen. Hij wil weg uit een samenleving, die alles ziet als maakbaar en beheersbaar. Hij pleit voor een houding, allereerst, van comtemplatie. Beschouw de dingen eerst eens. Leef allereerst van wat op je afkomt. Neem de dingen nou eerst eens, zoals zij werkelijk zijn. Niet als voorwerp om te maken of te beheersen. Advent gaat, volgens mij, daarover, heel fundamenteel. Dat wij mensen uiteindelijk leven van wat komt. Niet van wat wij maken. Advent gaat over de kunst van het verwachten van wat komt. Voor Lucas heeft "dat wat komt" altijd te maken met nieuw leven, met geboorte. Wij mensen kunnen niet alles veranderen, maken. Niet in ons leven. Niet in onze samenleving. Je kunt je gezondheid niet maken. Je kunt niet zomaar een eind aan de armoede maken. Maar wat wij wel kunnen is verwachten, reikhalzend uitzien naar. Dat betekent bij alles wat zich aan ons voordoet, zoeken naar sporen van leven, van nieuw leven, van geboorte. Waar begint het bij mij te tintelen, wat houdt mij op de been, wat geeft mij energie, ook al is mijn bestaan rot en moeizaam? Leven van wat komt, betekent die momenten zoeken en ze koesteren als hulp van "wat komt", voor wat jou te doen staat om je leven te bouwen, van dag tot dag. Het betekent ook actief zoeken, reikhalzend uitzien naar sporen van leven, van nieuw leven, van geboorte, in politiek en samenleving. Ook al is het beleid slecht of hopeloos, zoals nu vaak, waar zitten de mogelijkheden, waar zitten de kansen, waar zijn de bondgenoten, waarmee wij - toch - iets van recht en gerechtigheid tot stand brengen, zoals nu bij het kinderpardon. Advent is een oefening in zo'n dienstbare, levenwekkende levenshouding, een oefening in de kunst van het verwachten, actief, reikhalzend. Als dat lukt, en soms lukt

het inderdaad, dan wordt iets waar, steeds meer van Lucas' grote punt vanmorgen: "Bij God zal niets onmogelijk zijn, geen woord". Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 2 december 2018